

Liturgiska och kyrkomusikaliska frågor efter det andra Vatikankonciliet

Liturgin i katolska kyrkan är för närvarande stadd i en djupgående reform. Denna förnyelse, förberedd sedan många år, har nu genom Andra Vatikankonciliet (1962–1965) spritts inom den romerska kyrkan över hela världen. Även om Konstitutionen om liturgin (1963) utgör den avgörande texten i sammanhanget, spelar dock andra texter som den dogmatiska Konstitutionen om "Kyrkan" (1964) och den pastoraliska Konstitutionen om "Kyrkan i världen" (1965) en viktig roll¹.

Det har talats och skrivits mycket om dessa dokument. Här återges inledningsvis en kort sammanfattning av de viktigaste grundtankarna beträffande gudstjänsten.

Kyrkan är ett folk på vandring mot Gud². Detta folks liv även i dess mest mänskliga och materiella former utgör en liturgi. Det är ju hela människans liv, individuellt och kollektivt, som enligt Nya Testamentet är en liturgi.³

Bearbetning av ett föredrag vid Laurentius Petrisällskapets koralvecka i Visby 1968.

¹ Det Andra Vatikankonciliet konstitution om den heliga liturgin. Katolsk Informations-tjänst, S:t Johannesgatan 5 B, Uppsala. 1964. The Documents of Vatican II, with Notes and Comments by Catholic, Protestant and Orthodox Authorities. Walter M. ABBOT, General Editor. America Press, New York. 1966.

² Konst. om Kyrkan, kap. 2.

³ Rom. 12:1, 15:16–17, Fil, 4:18, Jak, 1:26–27, 1 Petr. 2:4–10. Konst. om Kyrkan nr 10,34.

Men detta folk samlas ibland för att ge liturgiska uttryck och former åt sitt kollektiva möte med Gud. Och i dessa gudstjänster, där alla medvetet och aktivt deltar, uppenbaras kyrkans djupaste väsen.⁴

De lokala församlingarna får hädanefter fira gudstjänsten på sitt eget modersmål och så mycket som möjligt uppta de specifika former som tillhör deras eget kulturområde.⁵ I liturgin kommer det uppenbarade Guds ord alltid att inta första platsen.⁶ Och denna liturgi får sitt fulländade uttryck i sången.⁷

Ni kan själva ana vilken ny situation dessa grundtankar och riktlinjer skapar i en kyrka vars språk var latinet, ett dött språk, och vars liturgiska liv under fyra hundra år förblivit oförändrat.

Liturgiska texter för vår tid

Arbetet har börjat på tre fronter: man har ägnat sig åt att översätta texterna, man har tagit itu med att förenkla riterna och man har dessutom börjat att tonsätta texterna.

⁴ Konst. om liturgin nr 14,41.

⁵ Konst. om liturgin nr 36–40.

⁶ Konst. om liturgin nr 35.

⁷ Konst. om liturgin nr 113. – Se även J. MOUTON, Det andra Vatikankonciliet liturgiska reform och dess konsekvenser för kyrkomusiken. (Kyrkosångsförbundet 1964, 10 och 11).

Det stora problemet är texterna. Före Vatikankonciliet skedde varje officiellt framförande av en liturgisk text eller sång nödvändigtvis på latin. Liturgen läste ofta en översättning av episteln och evangeliet på modersmålet. Församlingen följde översättningen av de övriga texterna i sin mässbok. Alla dessa texter är nu översatta. Det är ett stort framsteg. Men genom att texterna översattes har många av dem avslöjat sin svaghet. De har tillkommit under bestämda epoker i kyrkans liv och i helt andra kulturområden än våra egna. Vi känner oss ofta främmande för deras uppfattningar och uttryckssätt.

Kyrkans tro utvecklas och mognar århundrande efter århundrade. Den erövrar ständigt nya områden i människans liv. Utan att förneka sin andliga dimension, tränger tron mer och mer in i det jordiska. Vi kan inte längre be Gud att lära oss att förakta det jordiska för att kunna fästa oss vid det himmelska. Ja, även Andra Vatikan-konciliet's Konstitution om Kyrkan i världen ger uttryck åt detta nya synsätt.

I en liturgisk text kan man skilja mellan tre komponenter: ordförrådet, innehållet, strukturen. Genom översättningen från latinet till de levande språken har man ändrat orden. Nu står vi inför en ny etapp. Den angår själva tanken. Innehållet i liturgiska böner från 300-talet, från medeltiden eller från 1500-talet återspeglar ibland en problematik eller en uppfattning, som inte längre gäller för oss i dag. Varför skulle liturgiska texter vara oföränderliga? Vi står inför en ny period där nya

texter kommer att skapas. Strukturen, som är den tredje komponenten i en liturgisk bön, kommer liksom i det förflutna, att vara mycket differentierad alltefter den funktion som de olika texterna har i gudstjänsten. Men förnyelsen kommer att speciellt angå själva innehållet. Dessa nya texter kommer att återspegla det som Guds Ande verkar i världen av i dag och det som Anden i dag säger till de troende, till kyrkan.

Några teologer har försökt formulera vissa drag som karakteriserar tron hos den nya generationen av kristna. De anser bland annat att distinktionen mellan det profana och det sakrala bör revideras. Det sakrala har alltid betraktats som ett område, som på grund av det gudomligas närvaro radikalt skall avskiljas, avgränsas från det profana. Men i dag säger ett växande antal teologer (K. Rahner, Y. Congar, M-D Chenu, E. Schillereeckx) att det inte längre finns någonting profant för de kristna. När Gud blev människa, blev hela mänskligheten ett Guds tempel. Hela mänskligheten och dess historia genomträngs och genomsyras härefter av Guds Andes närvaro. Denna närvaro gör inte det profana till någonting sakralt, till någonting avskilt. Allt tillhör Gud, ingenting är utanför honom. Allt tillhör honom utom synden.

Förhållandet mellan kyrkan och världen är följaktligen inte ett förhållande mellan det religiösa och det profana. Det är en relation mellan två former av samma verklighet. Kyrkan är det folk som har blivit medvetet om att Gud älskar världen och som medvetet

tar emot hans nåd. När mänskligheten blir medveten om den Guds närvaro som genomtränger den för att leda den till sin fulländning, blir den Guds folk. Den blir kyrka. Världen är inte det-som-är-utanför-kyrkan. Kyrkan är den värld som blir medveten om sin nåd. Vad blir det av liturgin i ett sådant perspektiv?

Robinson⁸ säger att den religiösa perversionen når sin kulmen, när kulten blir ett område där man drar sig tillbaka från världen för att få "vara-med-Gud". Det är bara där Gud finns. Inte utanför. Gud finns bara i det sakrala, inte i det profana. Tänker man på det sättet så är man tillbaka i den judiska uppfattningen om det sakrala och profana. Guds mandomsanammelse har tillintetgjort denna uppfattning. Nya Testamentet uppenbarar att Gud "är genom alla och i alla" (Ef. 4:6). "Vi är pilgrimer som söker Gud, icke i tempel av sten, utan i människornas hjärtan" sade Paulus VI.⁹ Genom liturgin förkunnar människorna, bekänner de, tar de emot, tillber de Gud - i det vardagliga. Bönen är liksom en väg som går rakt igenom världen, som genomtränger den för att vi därigenom skall nå Gud. Det specifika med sakramenten är att de öppnar källor till liv mitt i det mänskliga, mitt i det alldagliga.

För de troende som i dag mycket intensivt och medvetet upplever detta nya förhållande mellan kyrkan och världen, kommer liturgin mycket när-

mare det vardagliga livet än förr, liturgin kommer dem inpå livet på ett nytt sätt.

Det är i en mycket positiv mening man kan säga om allt detta, att det är en avsakralisering eller en sekularisering. Dess ursprung finns i själva evangeliet. Enligt Nya Testamentet är den kristna liturgin inte längre bunden till någon plats. Det nya templet är Kristi kropp, dvs även hela mänsklighetens. Man skall tillbedja Fadern inte längre på berget eller i Jerusalem, utan överallt, i ande och sanning. Det finns inte längre sakrala platser. Det finns inte längre sakrala tider. Sabbaten försvinner och lämnar plats åt det så kallade "i dag", åt det vardagliga (Gal. 4:8-11, Kol. 2:16-17, Hebr. 3:7-13, 2 Kor. 6:2). I Nya Testamentet är det inte längre prästerna som är heliga utan också de döpta. Än mer: Kristus identifierar sig med vår nästa, dvs med alla människor.

Allt detta kommer att ge sin särprägel åt den liturgi som nu måste skapas och åt de liturgiska texter som kommer att ge kollektivt uttryck åt den kristna tron av i dag. Hela det liturgiska firandet och dess dynamik kommer att bestämmas av denna syn på kyrkan och världen. Det kommer att ha en avgörande betydelse för både text och musik. Teologi och liturgi hör ihop. Man kan inte hämta inspiration till en ny liturgi i den teologi som hör ihop med den äldre liturgin. Söker man inspiration i denna äldre teologi, då skapar man en liturgi som inte är relevant i dag.

⁸ John A. T. Robinson, Gud är annorlunda. Gummessons, Stockholm 1964, sid. 78.

⁹ Tal i Bombay, den 3.12 1965.

Liturgiska och kyrkomusikaliska problem

Det är fem år sedan Andra Vatikan-konciliets Konstitution om liturgin promulgerades, fyra år sedan en instruktion gavs för att konkretisera dess tillämpning och två år sedan en annan instruktion gav riktlinjer för kyrkomusiken.

Liturgin, ett kollektivt firande.

Det mest frapperande i katolska kyrkans riktlinjer är att liturgin i dessa dokument har återfått sin ursprungliga betydelse. Ordet "liturgi" kommer från grekiskan, från "ergon" som betyder "handling", "handlande" och från "leitos" som betyder "folk". Liturgi, det är ett folk, som gör någonting, åstadkommer någonting tillsammans, nämligen en gudstjänst. Det finns ingen liturgi utan folkets spontana och aktiva deltagande. Liturgin är ett kollektivt handlande. De flesta riktlinjer, som de officiella dokumenten ger, syftar till att befrämja de kristnas aktiva deltagande i gudstjänsten.

Församlingens liturgiska struktur och sångens funktionella karaktär.

Den församling som firar gudstjänst är inte en odifferentierad samling av människor. Det handlande de skall engagera sig i förutsätter att de sinsemellan fördelar olika funktioner. En liturgisk församling har en funktionell struktur. Denna struktur behövs för att ordets och sakramentets liturgi skall kunna fungera.

En sådan församling behöver en li-

turg, en präst som symboliserar dess enhet och leder den liturgiska handlingen, helst också en diakon som förkunnar evangeliet och leder församlingens aktiva deltagande, en lektor som läser de andra bibliska texterna, en psalmist som sjunger psaltaren under ordets liturgi och en kör som ger impuls åt församlingens sång. Detta är den ideala bilden. På det lokala planet gör man naturligtvis det man kan.

Den funktion som liturgin fyller bestämmer inte blott församlingens liturgiska struktur utan också dess sång. Även sången är funktionell.¹⁰

Här vill jag blott understryka några drag och ta upp några problem.¹¹ I ett liturgiskt firande finns det en dialog, ett samspel mellan liturg och församling och mellan kör och församling. Dessa dialoger, som ofta är mycket korta, t.ex. mellan präst och församling, ger rytm och proportion åt de liturgiska formerna. De utgör ett problem som angår tonsättarna: hur skall en liturg, celebrant eller diakon rikta sig till församlingen så, att han meddelar ett budskap, som väcker ett kollektivt svar? Är det ett melodiskt problem eller ett rytmiskt problem eller ett problem som snarare angår språket som vokal handling? Skall församlingen svara unisont eller flerstämmigt? Och vilken sorts flerstämmighet i så fall?

¹⁰ J. GELINEAU, *Chant et musique dans le culte chrétien*. Kinnor 1. Ed. Fleurus. Paris 1962.

¹¹ *La tâche musicale des acteurs de la célébration* (Semaine d'études internationales. Pampelune, août 1967) Kinnor 10 Ed. Fleurus. Paris 1968.

Det är en mycket viktig fråga. Dessa dialoger präst – församling, diakon – församling utgör liksom själva nervsystemet i det liturgiska firandet. De återkommer ständigt: i början av mässan, före och efter evangeliet, under den allmänna kyrkobönen, i början, i mitten och i slutet av den eukaristiska bönen, vid Herrens bön, nattvarden och mässans slut. Liturgins liv beror mycket på den dynamik som präglar dessa dialoger. Det är spännande problem för tonsättarna. Problemet sträcker sig för resten utöver musikens gränser till teatern och till alla de konstformer som sysslar med kollektiva uttrycksformer.

Den responsoriala psalmen.

Ett annat problem angår dialogen mellan Gud och oss. Efter mässans ingångsrit sätter alla sig. Ordets liturgi börjar. En lektor förkunnar Guds ord. Det är Gud som talar, som väcker ett ställningstagande hos oss och som väntar ett svar från oss.

Problemet ställs: skall man *läsa* den heliga Skrift eller skall man *recitera* den på en recitativ ton? Kan man skapa recitationsformer som tilltalar moderna människor?

Den dialog mellan Gud och oss, som följer på läsningen, har traditionellt gestaltats i en responsorial psalm. Den responsoriala sången är kanske den psalmodityp som forskarna mest har ägnat sig åt.¹² Den består i att en psalmist sjunger en psalm ur Psaltaren under det att församlingen svarar med ett kort omkväde efter varje eller varannan

¹² L. AGUSTONI, *Le Graduel et le psaume responsorial*. Kinnor 10, sid. 67–100.

vers. Det är en lyrisk dialog mellan psalmisten och församlingen. Hur skall man få det rätta sambandet mellan den riktiga övergången från läsningen respektive recitationen av den heliga Skrift till den responsoriala psalm som följer? När läsningen av bibeln är avslutad, räcker det inte då att helt enkelt ta upp psaltarpsalmen? Erfarenheten visar att det inte är lätt att skapa ett musikaliskt språk som organiskt växer fram ur en läsning eller ur en recitation av den heliga Skrift. Det är desto svårare som det musikaliska momentet börjar med ett kort omkväde som psalmisten framför och som församlingen kommer att upprepa en hel del gånger mellan psalmens verser. Melodin bör dessutom växa fram ur den meditativa tystnaden som har åtföljt läsningen och skapa sin egen lyriska stämning. Skulle man inte behöva ett kort instrumentalt preludium på orgeln eller vore det kanske bättre med ett mer rytmiskt instrument som kan skapa ett rytmiskt-musikaliskt moment ur vilket sången skall flyta fram? Alla, som har med teater eller film att göra, vet hur viktiga dessa övergångar är. Det är de som kommer att ge det liturgiska firandet dess dynamiska rörelse och spänst och som kommer att skapa dess enhet.

Om de tonsättare, som ägnar sig åt teater och film lägger så stor vikt vid dessa problem, skulle då inte kyrkomusikerna ägna ändå mer uppmärksamhet åt dem? En mässa är en funktionell och rytmisk handling. Tidigare skrev tonsättaren ett Kyrie, ett Gloria, ett Credo, ett Sanctus, ett Agnus Dei utan att

tänka på deras funktion i mässans struktur. Ibland lät han alla dessa sångarter smälta samman i en konstgjord enhet, genom att "genomkomponera" dem. Organisten å sin sida spelade ett, två eller tre stycken efter behov för att fylla tomrummen. Den tiden är förbi. Nu måste tonsättaren och kyrkomusikern underordna sig mässans struktur, få fram den och ge ett funktionellt uttryck åt varje liturgiskt moment.

De processionella sångerna.

Den responsoriala psalmen är nu återinförd i mässans liturgi efter att ha varit praktiskt taget bortglömd i mässan mer än tusen år. Den enormt utsirade form som responsoriet hade fått i den gregorianska sången hade dödat den responsoriala formen.

Tyvärr har liturgikerna och tonsättarna glatt sig så mycket åt denna återupptäckt att de har infört den lite överallt i mässan: som ingångspsalm, offertoriepsalm, kommunionpsalm, Halleluja och även ibland som Gloria och Credo. Överallt råder nu responsorial inflation. För några århundraden sedan upplevde liturgin en motsvarande inflation, när kyrkovisan i reformationens kyrkor erövrade alla eller nästan alla sjungna partier i mässan. I vissa katolska kyrkor har detsamma skett.

En reaktion har lyckligtvis ägt rum. Det finns en enda psalm som bör vara strikt responsorial. Det är den som i mässan traditionellt följer på den första läsningen och som utgör liksom en dialog mellan Gud och hans folk. Gud talar, vi svarar. Psalmisten framför en lyrisk förkunnelse av Guds ord. Vi ger

vårt svar. Psalmisten är solist. Han bör tydligt och klart uttala psaltarpsalmens ord. Det vore fel att anförtro psalmens verser åt en kör, än mer att sjunga dem flerstämmigt, för då kommer inte orden till sin rätt. Under denna responsoriala sång får ingenting annat ske i kyrkan. Celebranten och hela församlingen sitter. Alla lyssnar och svarar.

Vid introitus, offertorium och kommunionen spelar sången en helt annan roll.¹³ Den beledsagar en handling, nämligen en procession. Det är fråga om processionella sånger. Uppmärksamheten dras först och främst till det som man gör. Om man sjunger, är det snarare för att berika handlingen. Om man sjunger en psaltarpsalm kommer tonvikten mer att ligga på antifonen än på psaltarpsalmen. Antifonen kan bli längre och få en rikare musikalisk form. Psalmodin å sin sida kan anförtros åt kören och berikas genom att den sjunges flerstämmigt.

Det är av denna anledning som man håller på att återinföra det så kallade *troparium* som processional sång. Vad är ett troparium för någonting? Det hör hemma i de orientaliska kyrkorna. Det är ett slags antifon, vars längd kan variera och vars text är en rytmiserad prosa.

Tropariet införs nu i den liturgiska reformen på följande sätt. Kören sjunger tropariet, som om det vore t.ex. en introitusantifon. Men detta troparium avslutas med ett slags acklamation, ett slags omkväde, som försam-

¹³ J. GELINEAU, La psalmodie et les chants processionaux. Kinnor 6. Ed. Fleurus. Paris 1966 sid. 111-132.

lingen upprepar i enlighet med det äldre orientalska bruket. Sedan kommer två eller tre verser ur en psaltarsalm, som en eller flera kantorer sjunger. Efter varje vers upprepar församlingen omkvädet. Till slut efter "Ära vare Fadern..." sjunger kören åter hela tropariet och församlingen upprepar omkvädet för sista gången.

Denna struktur är ingenting annat än det gregorianska introitus med tre ändringar. För det första hämtas tropariets text inte nödvändigtvis direkt ur den heliga Skrift, den skrivs om så att den får en rytmisk form. På det sättet blir den lättare att tonsätta och lättare att förstå för församlingen. Musiken kan vara monodisk eller flerstämmig. För det andra tar församlingen aktiv del i sången genom att sjunga det omkväde som utgör tropariets sista sats och genom att upprepa den efter varje vers. För det tredje kan verserna ur psaltarsalmen, vilka är valda för sitt innehålls skull, framföras som ett monodiskt recitativ eller faux-bourdon, i en fri eller i en bunden rytm.

Att tonsätta ett troparium med dess inbyggda omkväde, att få det att höra ihop med psalmverserna och att skapa psalmoditioner som passar till omkvädet, det är ett mycket intressant uppdrag för tonsättarna. Ett av de svåraste problemen i sammanhanget är att skapa psalmodiformler som passar det svenska språkets rytm. Det är så mycket svårare som verserna i den svenska översättningen inte följer någon bestämd rytm så som den hebreiska grundtexten däremot gör.

Även om den svenska översättningen

återspeglade grundtextens rytm, så vore det dock omöjligt att sjunga alla psalmer på samma psalmtoner. Man gjorde det på latin. Men frågan är om man skulle ha gjort det, om man hade förstått Psaltarens text bättre. Psalmerna är egentligen mycket olika i fråga om litterär genre och struktur. De återspeglar olika former av musikalisk art. Psaltaren innehåller en mångfald av musikaliska former.

I detta sammanhang vill jag nämna, att, så vitt man vet, har psalmerna i fornkyrkan inte sjungits av själva församlingen. Det var psalmistens uppgift. Folket deltog i sången genom omkväden.

Kyrkovisan och mässans liturgi.

Det är ett faktum att kyrkovisan i regel används sparsamt i en katolsk högmässa. Varför?

I den latinska högmässan spelar den gregorianska sången en strängt funktionell roll, som praktiskt taget inte lämnar någon plats för annan sång. Kanske, på sin höjd, för en slutpsalm.

Lägg märke till att samtliga sånger som utgör dagens proprium (introitus, graduale, alleluia, offertorium, comunio), på några undantag när, har hämtats direkt ur bibeln, oftast ur Psaltaren. Det är med avsikt som den romerska liturgin, århundraden igenom, har hållit fast vid detta val. Rom har alltid hyst en viss misstänksamhet mot de fria kompositionerna. Heresier smyger sig lätt in i dem. I slutet av 500-talet uteslöt påven Gregorius ur den liturgiska repertoaren allt som inte härstammade från bibeln eller från de

äldsta kyrkofäderna. Tideböerna omfattar en hel del hymner vid sidan av psaltarpsalmer och bibliska sånger. Däremot är mässans sånger nästan uteslutande bibliska.

Detta innebär att kyrkovisan som musikalisk form inte har kunnat användas. Psaltarpsalmerna och de andra bibliska texterna har inte samma poetiska struktur och rytmik som kyrkovisan.

Rent musikaliskt är det intressant att se hur de gregorianska psalmoditonerna och antifonerna respekterar bibelns text. De är Guds ords tjänare. Texten har alltid företräde framför musiken. Melodin är till för ordets skull. Den lyder ordets krav. Samma musikaliska formler adapterades till olika bibliska texter. De antifonmelodier som har skapats på det viset har inte en sluten form. De förblir alltid öppna och kan anpassas till olika texters krav.

Kyrkovisans melodi är däremot en sluten form. Melodin har en viss prioritet framför texten. Den ändras inte utan förblir densamma under det att texten är ny för varje vers. Melodin förutsätter dessutom att den litterära texten är rytmisk och bunden till ett bestämt versmått. Och detta är inte fallet med de bibliska texterna. Vill man sjunga de bibliska psalmerna och andra bibeltexter så som de står i bibeln, så kan man inte tonsätta dem som kyrkovisor.

Kommer den romerska kyrkan att hålla fast vid sina traditionella positioner i fråga om de kyrkomusikaliska formerna, då liturgin nu firas på modersmålet?

Kyrkovisan kommer inte i framtiden att kunna fungera som gradualpsalm. Jag har redan påpekat att denna psalm nödvändigtvis bör vara en psaltarpsalm. Det är omöjligt att ge en psaltarpsalm formen av en kyrkovisa, utan att göra våld på bibelordet.

Däremot kan kyrkovisan eventuellt användas vid vissa processioner, t.ex. som ingångspsalm, som kommunionpsalm eller som slutpsalm. Dock använder man med förkärlek Psaltaren även vid dessa tillfällen.

En mässa innebär en mångfald av musikaliska former. Bland de femton sånger den omfattar, finns det knappast två som är lika. Man har acklamation, litanian, recitativ, hymn, sekvens, responsorial sång, jubilus . . . Det vore fel att ersätta denna rikedom av former med en enda form, det må vara kyrkovisan eller den responsoriala sången.

Liturgin, ett folk som sjunger

Alla de problem som jag tagit upp, angår församlingens aktiva deltagande i gudstjänsten. En liturgi, det är ett folk som firar frälsningens mysterium, ett folk som tar emot livets ord och säger sitt ja till Gud, ett folk som tar emot livets bröd och sjunger sin tacksägelse.

Problemet för liturgikerna och kyrkomusikerna är inte att först skriva ned en ritual och en sång och sedan ställa frågan: hur skall vi nu få församlingen att delta i den och sjunga? Detta sätt att ställa problemet är radikalt fel.

En liturgi är liksom ett konstverk. Det är ett stoff som tar form, ett stoff

som gestaltas i en liturgisk form. Det stoff som får sin liturgiska form och utgör en gudstjänst, det är det folk som samlas i kyrkan.¹⁴ Liturgin utgår från själva folket med de uttrycksmöjligheter som är specifika för det i fråga om rörelser och vokala uttrycksformer. Ja, även rörelser. Det finns ofta för lite rörelser i en liturgi. Det är dock en handling. Liturgin måste uttrycka hur detta folk tar emot Guds ord och kommer till Herrens bord.

Det är inte fråga om ett folk i allmänhet. Det är fråga om just det folk som vid en bestämd tid skall samlas i en bestämd lokal. Varje liturgiskt firande är varje gång liksom en ny skapelse.

När det gäller sången är det klart att kyrkomusikerna kommer att spela en avgörande roll. Deras uppgift är mycket svår. Ibland görs det felet att de ägnar hela sin kärlek åt kören och hoppas att församlingen skall stämna in i sången.

Kyrkomusikern måste betrakta församlingen som det primära röstmaterial som han skall ge form åt. Körens uppgift skall uppfattas i förhållande till församlingen, som alltid förblir det första volkalinstrument som han skall få att fungera.

Kyrkomusikern skulle ha stor nytta av att studera folksången som sociologisk företeelse, även ungdomarnas sång när de samlas och spontant sjunger och spelar. Vad är det som gör att människor som samlas vid dessa tillfällen

spontant stämmer in i sången? Vilka sångformer föredras då framför andra? Vilka rytmer befrämjar deltagandet?

Svårigheten består även däri att kyrkosången bör vara folklig utan att vara banal. Musiken bör vara tillräckligt lätt så att församlingen kan sjunga den utan att ha övat innan och den bör ha en verklig musikalisk kvalitet. Den skall vara en musik av vår tid, utan att bli för svår för en vanlig församling.

B. Huijbers frågar sig om lösningen inte bör finnas i den musikaliska naturreservoar, som är gemensam för all musik, det som Carl Orff kallar "elementär musik".

Vad menas med "elementär" i det här sammanhanget? Detta ord betyder att det är fråga om musikaliska grundelement. De är liksom de stenar med vilka man bygger en melodi, en samklang, en rytm, en form. Ett musikaliskt grundelement kan vara ett intervall, ett ackord, en rytmisk profil, en grundform. Den elementära musiken arbetar med få grundelement på en gång. Genom att upprepa detta grundelement gång på gång, genom att behandla det på olika sätt så kommer det att uppenbara alla de musikaliska resurser, alla de uttrycksmöjligheter det bär inom sig.

Det som kallas elementärt, det är även det ljud som en folkmassa frambringar, när den sjunger med full röst eller mera blygsamt. Det tillkommer kyrkomusikern att lyssna till detta ljud med uppmärksamhet, för att lära sig att älska det, så som man älskar sin gamle fars röst eller sin mors, rösten av en hund som skäller eller av ett litet

¹⁴ B. HUIJBERS, *L'art du peuple célébrant*. Kinnor 10. Ed. Fleurus, Paris 1968. sid. 123-139.

barn som gråter. Om kyrkomusikern inte upptäcker den skönhet som ligger i just detta ljud, i detta vokalinstrument, som ibland är ofullgånget, ibland hest, ibland falskt, ibland grovt, så blir det omöjligt för honom att få ut alla uttrycksmöjligheter ur detta instrument. Han kan inte skriva musik för detta vokalinstrument, som en församling av människor utgör.

Man kan också kalla de ögonblick "elementära", då folkmassan spontant sjunger eller tystnar. När man skriver för en församling, så skall man inte ge intryck av att det skulle ha varit bättre att anförtro sången åt kören ensam. Man måste känna ett tomrum om församlingen tystnar. När folkets deltagande i sången krävs av själva riten (t.ex. vid sången: helig, helig...) så bör musiken i sig själv innehålla en uppfordran att sjunga, dvs själva det musikaliska språket bör tvinga människorna till det av ett slags inre nödvändighet.

Då församlingen vanligtvis inte kan ha repetitioner före gudstjänsten så bör musiken själv integrera repetitionen genom sångens egen struktur. Det är därför som denna musik gärna använder upprepningar. Upprepningarna har dessutom den fördelen att de befrämjar meditationen och uppbär kontemplationen. Liturgins historia bekräftar detta faktum. Meditationen och kontemplationen är en viktig sida i gudstjänsten.

Kyrkomusiken är rytmisk. Det vill inte säga att den nödvändigtvis skall ha en bunden rytm. Man blir förbluffad, när man konstaterar hur den som är okunnig i musik lätt och omedvetet

byter takt. Det uttalade ordets rytm har en avgörande betydelse för honom.

Även tystnaden i liturgin kan få ett rytmiskt underlag. Tystnaden är en integrerande del i liturgin. Tätheten i en liturgisk handling kan nå sin kulmen i tystnaden. Tystnaden är inte nödvändigtvis total. Dess intensitet, dess täthet kan också liksom bäras upp av ett instrument, som efter att sången är slut ger tystnaden ett slags rytm. Jag tänker inte så mycket på orgeln utan snarare på ett slags instrument.

Å andra sidan kan tätheten i en liturgisk handling få sitt uttryck i ett slags vokal extas. Jubilus, dvs vokalisen på den sista vokalen i halleluja i den gregorianska sången, är ett slags extas inför det utsägliga. Även i dag använder vi fortfarande vissa utrop som egentligen inte är ord, utan helt enkelt lyriska explosioner. Är det inte så med våra hurrarop och med alla "tra-la-la-la" eller "o-o-o-o" i våra västerländska visor, är de inte ett slags tyglad extas, ett försök att uttrycka en världslig glädje? Också Beatles och andra popsångare använder sig ju av upprepade vokaler utan egentlig mening. Vilka former kan i dag användas inom ett lyriskt religiöst område för att uttrycka tätheten, intensiteten i glädjen?

Trots att de olika kristna kyrkorna har sina särdrag, brottas de i dag med många gemensamma problem på den liturgiska fronten. Må samarbetet leda till att en kristen liturgi skapas, som kan samla Guds förskingrade barn omkring Guds ord och livets bröd. Och må dess sång förkunna hoppet till världen av i dag.

Jean Mouton